

Μάθημα 55ο

Ἡ φαντασία ὡς μεταπτωτικό φαινόμενο.

Πό τήν στιγμή, παιδιά, πού οἱ πρωτόπλαστοι κοίταξαν μέ ἄλλο μάτι τόν καρπό τοῦ δένδρου τῆς γνώσεως τοῦ καλοῦ καί τοῦ κακοῦ, ἀπέκτησαν ἓνα στοιχεῖο, πού πρὶν δέν εἶχαν· καί τό στοιχεῖο αὐτό λέγεται *φαντασία*.

Ἴσως σᾶς φανεῖ πολύ παράξενο τό πῶς ὁ Ἀδάμ δέν εἶχε πρῶτα φαντασία, ἀλλά τήν ἀπέκτησε μεταπτωτικά· σᾶς βεβαιώνω πώς κι ἐγώ δέν μπορῶ νά τό καταλάβω αὐτό. Ἀπό τότε ἀκριβῶς, ὅχι μόνο ὁ Ἀδάμ, ἀλλά καί ὅλοι οἱ ἀπόγονοί του ἀναπτύσσουμε τή φαντασία, δηλαδή ὑπάρχει τό φαινόμενο τῆς φαντασίας. Ὡστε λοιπόν ἡ φαντασία εἶναι ἓνα μεταπτωτικό φαινόμενο.

Ἀλλά ὅταν λέμε *φαντασία*, τί ἐννοοῦμε;

Ἡ φαντασία εἶναι ἓνας χῶρος πού παρεμβάλλεται μεταξύ τοῦ νοῦ καί τῶν αἰσθήσεων. Ἀπό τή μία εἶναι ὁ νοῦς κι ἀπό τήν ἄλλη εἶναι οἱ αἰσθήσεις. Εἶναι δέ γνωστό ὅτι ὁ νοῦς παίρνει τίς πληροφορίες ἀπό τόν ἐξωτερικό κόσμο μέσω τῶν αἰσθήσεων. Πῶς θά πληροφορη-

θεῖ ὁ νοῦς, ἂν κάτι δέν τό δοῦμε, δέν τό ἀκούσουμε, δέν τό μυρίσουμε, δέν τό γευθοῦμε καί δέν τό ψηλαφήσουμε, δέν τό ἀγγίξουμε; Ἔτσι λοιπόν ὁ νοῦς πληροφορεῖται τά τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου διά μέσου τῶν αἰσθήσεων. Τώρα ὅμως, μετά τήν πώση τῶν πρωτοπλάστων, μεταξύ τῶν αἰσθήσεων καί τοῦ νοῦ παρεμβάλλεται ἡ φαντασία. Συνεπῶς ἡ φαντασία εἶναι παχύτερη μέν ἀπό τόν νοῦ, λεπτότερη ὅμως ἀπό τίς αἰσθήσεις, καί εἶναι ὁ ἀποθηκευτικός χῶρος, τόσο τοῦ νοῦ, ὅσο καί τῶν αἰσθήσεων. Δηλαδή εἶναι ἡ ἀποθήκη τοῦ νοῦ. Ἐκεῖ στοιβάζει τίς ἐντυπώσεις του καί τίς εἰκόνες του ὁ νοῦς· στή φαντασία. Οἱ αἰσθήσεις ὅμως, καί αὐτές, ἐκ τῶν ὑστέρων μπορεῖ νά χρησιμοποιήσουν τό ὑλικό τῆς φαντασίας πού προμηθεύτηκαν –θά τό δοῦμε αὐτό στή συνέχεια.

Συνεπῶς, ὅσες φορές ὁ νοῦς θέλει νά ἀντλήσει ὑλικό, τό ἀντλεῖ ἀπό τή φαντασία· τό ἴδιο κάνουν καί οἱ αἰσθήσεις. Ἀλλά τότε θά λέγαμε ὅτι ἡ φαντασία εἶναι τό *μεθόριον*, δηλαδή τό σύνορο τοῦ νοῦ καί τῶν αἰσθήσεων, ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς.¹

Ὁ Ἀριστοτέλης ἀποκαλεῖ τήν φαντασία *κοινήν αἴσθησιν*,² ἐπειδή εἶναι ὁ κοινός χῶρος καί τῶν πέντε αἰσθήσεων. Δηλαδή, ὅλες οἱ αἰσθήσεις, ὅ,τι ἐμπειρία μποροῦν νά ἔχουν, τήν στέλνουν στή φαντασία· καί οἱ

1. «Τοῦτο δὲ τὸ τῆς ψυχῆς φανταστικὸν ἐν τῷ λογικῷ ζῳῳ νοῦ καὶ αἰσθήσεως μεθόριον γίνεται» (150 φυσικά, θεολογικά, ἠθικά καὶ πρακτικά κεφάλαια, ΙΖ', ΕΠΕ 121, 8, σ. 92). Βλ. Συμβουλευτικὸν Ἐγχειρίδιον, Κεφ. Θ', Περὶ φυλακῆς τῆς φαντασίας, σ. 138.

2. «...καὶ τὸ φάντασμα τῆς κοινῆς αἰσθήσεως πάθος ἐστίν» (Περὶ μνήμης καὶ ἀναμνήσεως, 450a.13a)

πέντε δηλαδή αισθήσεις αποθέτουν τό υλικό τους στη φαντασία.

Θά σᾶς πῶ ἐδῶ ἓνα παράδειγμα γιά νά δεῖτε πῶς ἡ φαντασία εἶναι ἀποθηκευτικός χῶρος.

Ὅταν δημιουργήσαμε τόν κινηματογράφο –ἄν καί περὶ εἰκόνων θά μιλήσουμε λίγο πιό κάτω– θελήσαμε νά βάλουμε καί ἄλλα στοιχεῖα, ἐκτός τῆς εἰκόνας. Τά μάτια μας ἔβλεπαν τίς εἰκόνες νά κινοῦνται, ἀλλά τά αὐτιά μας στεροῦνταν ἤχου· ἦταν βουβός, ὅπως λέμε, ὁ κινηματογράφος. Τόν κάναμε ὁμιλοῦντα τόν κινηματογράφο, βάζοντας καί ἤχο, ὥστε νά ἔχουμε μία καλύτερη εἰκόνα· δηλαδή αὐτό πού βλέπουμε, στή φαντασία μας, νά εἶναι πιό ζωηρό.

Κάποτε μάλιστα, πρό πολλῶν-πολλῶν ἐτῶν, ἔγινε μία ἀπόπειρα, ἓνα πείραμα, ὅχι στήν Ἑλλάδα, ὥστε μέσα στήν αἴθουσα τοῦ κινηματογράφου νά δημιουργοῦνται ἀληθοφανεῖς συνθῆκες πού νά προσομοιάζουν στήν πραγματικότητα. Γιά παράδειγμα, ἐάν ἡ ταινία ἔδειχνε ἓνα λιβάδι ἢ ἓνα δάσος, νά σκορποῦν στόν χῶρο ἓνα συναφές ἄρωμα. Ἀκόμη, ἂν ἔδειχνε χιόνι, νά παγώνει γιά μιά στιγμή μέσα ἡ αἴθουσα· ἢ, ἂν ἔδειχνε καλοκαίρι, νά ζεσταίνεται ἡ αἴθουσα. Βεβαίως, πολλές φορές, αὐτές οἱ εἰκόνες πού προβάλλονται εἶναι τόσο φευγαλέες, πού δέν θά προλάβαινε ἡ αἴθουσα νά δεχθεῖ τέτοιες μεταβολές.

Ὡστόσο σᾶς λέω ὅτι ὁ ἄνθρωπος ζήτησε νά προσθέσει καί ἄλλα στοιχεῖα, γιά νά ἔχει μία πληρέστερη εἰκόνα ἢ φαντασία. Διότι ἐπὶ τῆς ὀθόνης δέν ὑπάρχει καμμία πραγματικότητα· ὅλα αὐτά εἶναι μία ἀπάτη, μία ψευδαίσθηση, γιά νά σχηματισθεῖ τελικά μιά πολύ

καλή εικόνα μέσα στή φαντασία.³ Δηλαδή σᾶς ἐξηγῶ γιατί ἡ φαντασία εἶναι κοινός ἀποθηκευτικός χώρος, κοινή αἴσθηση, ὅπως λέει ὁ Ἀριστοτέλης.

Ἡ φαντασία ἀκόμη ἔχει μιά ἀναπλαστική ἱκανότητα. Αὐτή ἡ ἱκανότητά της στήν πραγματικότητα εἶναι ἱκανότητα τοῦ νοῦ. Ὁ νοῦς ἔχει αὐτήν τήν ἀναπλαστικότητα νά προσθέτει καί νά ἀφαιρεῖ· ἀλλά τήν ἔχει καί ἡ φαντασία, γιατί σᾶς εἶπα ὅτι βρίσκεται στό μεθόριο τοῦ νοῦ καί τῶν αἰσθήσεων. Ἡ αἴσθηση δέν μπορεῖ νά μεταβάλλει τίποτα ἀπό ἐκεῖνο πού ἀντιλαμβάνεται.

Γιά παράδειγμα, αὐτήν τή στιγμή μέ τά μάτια μου βλέπω ἐσᾶς. Δέν μπορῶ νά προσθέσω περισσότερες καρέκλες, οὔτε νά ἀφαιρέσω κάποιους ἀπό σᾶς τούς ἀκροατές καί τίς ἀκροάτριες ἀπό τόν χώρο αὐτόν· τά μάτια μου βλέπουν αὐτό πού εἶναι.

Ἡ φαντασία μου ὅμως μπορεῖ νά ἀναπλάθει, καί νά προσθέτει καί νά ἀφαιρεῖ. Μέ τήν φαντασία μου, αὐτήν τή στιγμή, μπορῶ νά δῶ ὅτι εἶναι μία αἵθουσα τεράστια, ὅτι εἶναι τό στάδιο τοῦ Ἀλκαζάρ⁴, καί ὅλος αὐτός ὁ χώρος εἶναι γεμᾶτος ἀπό καρέκλες καί εἶναι παιδιά καί ἀκοῦν· ἡ ἀκόμη, τό ἀντίστροφο, ὅτι ἔχουμε μία μικρή ομάδα, ἀπό δέκα μόνο παιδιά, καί κάνουμε τό μάθημά μας. Αὐτά, τήν ἴδια ὥρα πού ἐγώ βλέπω ἐσᾶς, μπορῶ νά τά μετασχηματίσω. Αὐτό ὅμως δέν τό κάνουν οἱ αἰσθήσεις μου, ἐν προκειμένῳ ἡ ὄρασή μου,

3. Ἡ λειτουργία τοῦ κινηματογράφου στηρίζεται στό *μετεἰκάσμα*, ἓνα ἀντιληπτικό φαινόμενο κατά τό ὁποῖο ἕνας ὀπτικός ἐρεθισμός ἐξακολουθεῖ νά διαρκεῖ στόν ἐγκέφαλο ἐλάχιστο χρονικό διάστημα, ἀφότου ἐξαφανιστεῖ ἡ αἰτία πού τόν προκάλεσε.

4. Εἶναι τό ἱστορικό γήπεδο-ἔδρα τῆς Α.Ε.Λ., τῆς μεγαλύτερης ποδοσφαιρικής ομάδος τῆς Λαρίσης.

ἀλλά τὰ μετασχηματίζει ἡ φαντασία μου. Αὐτή ἡ ἀναπλαστική ἱκανότητα τῆς φαντασίας, ἐκτός ἀπό τό ὅτι ἔχει βεβαίως κάποια ἀξία, ἔχει ὅμως καί πολύ κίνδυνο ἀπό ἠθικῆς πλευρᾶς, ὅπως θά δοῦμε λίγο πιό κάτω.

Ἀκόμη, ἡ φαντασία κινεῖται καί στόν χρόνο τοῦ ὕπνου. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος κοιμᾶται, ἡ φαντασία του συνεχίζει νά ἐργάζεται, ἐνῶ οἱ αἰσθήσεις του ἀδρανοῦν. Δέν βλέπουν τὰ μάτια μας, ἀφοῦ τὰ ἔχουμε κλειστά, ἀλλά καί τὰ αὐτιά μας τίποτα δέν μποροῦν νά ἀκούσουν, οὔτε καί ἡ μύτη μας νά μυρίσει, ἐκτός βέβαια καί ἂν γιά μιά στιγμή ξυπνήσουμε ἀπό ἓνα πολύ ἔντονο αἶσθημα. Ἀλλά τήν ὥρα πού κοιμόμαστε οἱ αἰσθήσεις μας ἀδρανοῦν. Ποιός ἐργάζεται; Ἡ φαντασία.

Βεβαίως καί ὁ νοῦς ἐργάζεται· πρέπει νά σᾶς τό πῶ καί αὐτό. Ὁ νοῦς δέν κοιμᾶται· ὁ ἐγκέφαλος κοιμᾶται. Ὁ ἐγκέφαλος εἶναι ὄργανο τοῦ νευρικοῦ συστήματος. Ἄλλο εἶναι ὁ ἐγκέφαλος καί ἄλλο ὁ νοῦς· ὅπως ἄλλο εἶναι ἡ κιθάρα καί ἄλλο ὁ κιθαρίστας. Νομίζω πώς ὑπάρχει διαφορά. Ἡ κιθάρα εἶναι ἓνα ξύλινο κατασκευάσμα, ἓνα ἠχεῖο πού ἔχει μερικές χορδές, πού μποροῦν νά παράγουν κάποιους ἤχους. Μπορεῖ ὅμως ὁ κιθαρίστας, πλήττοντας καταλλήλως τίς χορδές, νά δημιουργήσει μία μελωδία. Ἄλλο πράγμα λοιπόν ὁ κιθαρίστας καί ἄλλο εἶναι ἡ κιθάρα. Ἔτσι θά λέγαμε καί ἐδῶ, ἄλλο πράγμα εἶναι ὁ νοῦς καί ἄλλο πράγμα ὁ ἐγκέφαλος.⁵

---

5. Σύμφωνα μέ τό λεξικό *Merriam - Webster*, νοῦς (*mind*) εἶναι ἐκεῖνο τό στοιχεῖο ἑνός ἀτόμου πού τοῦ ἐπιτρέπει νά ἔχει ἐπίγνωση τοῦ κόσμου καί τῶν ἐμπειριῶν του, νά σκέφτεται καί νά αἰσθάνεται, εἶναι ὁ τομέας τῆς συνειδητότητας καί τῆς σκέψεως. Ἀντί-

Τί εἶναι ὁ ἐγκέφαλος; Ὁ ἐγκέφαλος εἶναι ὄργανο τοῦ νοῦ. Μέσω τοῦ ἐγκεφάλου ὁ νοῦς ἐκφράζεται. Τί ἀκριβῶς εἶναι; Ἄν ἀνοίξουμε μιὰ κρανιακή κάψα, θά δοῦμε μέσα αὐτό πού λέμε *μυαλό*. Παίρνουμε ἓνα κεφαλάκι κατσίκας, προβάτου, τό βράζουμε καί τρώμε τό μυαλό. Αὐτό τό μυαλό εἶναι ὁ ἐγκέφαλος· αὐτή δηλαδή ἡ μαλακιά οὐσία συνιστᾷ τόν ἐγκέφαλο. Αὐτό ὅμως δέν εἶναι ὁ νοῦς· τό καταλαβαίνετε. Προσέξτε μήν κάνετε ποτέ αὐτήν τή σύγχυση.

Ὁ νοῦς ἐκφράζεται διά μέσου τῶν λεγομένων *κέντρων τοῦ ἐγκεφάλου*. Γι' αὐτόν τόν λόγο, ἄν κτυπήσουμε σέ κάποιο σημεῖο ἢ κάνουμε ἐγγείρηση κι ἀφαιρέσουμε μέρος τοῦ ἐγκεφάλου γιατί ἔχει πάθει ἓνα αἰμάτωμα ἢ ὅ,τι ἄλλο, ἐκεῖ βεβαίως μπορεῖ νά ἔχουμε μία ἀνάλογη ἢ ἀντίστοιχη βλάβη. Ἐπειδὴ ὁ ἐγκέφαλος εἶναι τό ὄργανο πού κινητοποιεῖ καί ὅ,τι ὑπάρχει στό ὑπόλοιπο σῶμα, κινεῖ καί τό μυοσκελετικό σύστημα. Τώρα πού κινῶ τό χέρι μου καί κάνω αὐτές τίς κινήσεις, τό χέρι μου ποῖός τό διατάζει; ὁ νοῦς διά μέσου τοῦ ἐγκεφάλου. Ἄς ποῦμε ὅτι εἶναι ἓνας πίνακας ἐλέγχου πού ἔχει πολλά κουμπιά· ἔτσι, ἐάν κάποιο κουμπί δέν λειτουργεῖ, δέν θά μπορῶ νά κουνήσω τό χέρι μου. Λέω *θέλω νά σηκώσω τό χέρι μου*, ὁ νοῦς θέλει νά τό σηκώσει· ἀλλά δέν μπορῶ, γιατί ὁ ἐγκέφαλός μου σ' ἐκεῖνο τό σημεῖο ἔπαθε βλάβη. Ἡ, ἄν θέλω νά ἀνακαλέσω στή μνήμη μου κάτι πού γνῶριζα, δέν ἀνακαλεῖ-

---

θετα, *ἐγκέφαλος* (*brain*) εἶναι ἓνα ὄργανο πού ἀποτελεῖται ἀπό μαλακό νευρικό ἱστό, περιέχεται στό κρανίον τῶν σπονδυλωτῶν καί λειτουργεῖ ὡς συντονιστικό κέντρο τῶν αἰσθήσεων καί τῆς διανοητικῆς καί νευρικῆς δραστηριότητος.

ται στή μνήμη γιατί τό ἔχω ξεχάσει· καί τό ἔχω ξεχάσει γιατί καταστράφηκε ἓνα ἀντίστοιχο σημεῖο τῆς μνήμης στόν ἐγκέφαλο· καί οὕτω καθ' ἑξῆς.

Τά ὄνειρα λοιπόν εἶναι κυρίως στόν χῶρο τῆς φαντασίας. Δέν εἶναι ὅμως μόνο στόν χῶρο τῆς φαντασίας· εἶναι καί ὁ νοῦς πού μπορεῖ νά ἐπιδράσει σ' αὐτά. Ἄν ἔχετε προσέξει, στά ὄνειρά μας μπορούμε νά ἔχουμε ἓναν λόγο, ἓναν ἔλεγχο καί μία κριτική. Στό ὄνειρό μας, ἄς ποῦμε, θά μᾶς πεῖ κάποιος νά κάνουμε κάποια ἁμαρτία, καί ἐμεῖς τοῦ ἀπαντοῦμε ὅτι διαβάσαμε στήν Ἀγία Γραφή, ἢ ὅτι μᾶς εἶπε ὁ πατέρας μας ἢ ὁ πνευματικός μας, ὅτι δέν πρέπει νά τό κάνουμε αὐτό. Κοιτάξτε· αὐτό, τό δέν πρέπει νά τό κάνω αὐτό, ποιός τό λέει; Ἡ φαντασία μας; Ὁχι. Ἀλλά ποιός τό λέει; Τό λέει ὁ νοῦς μας. Συνεπῶς, θά λέγαμε ὅτι ὁ νοῦς ἐπεμβαίνει καί στά ὄνειρα· αὐτά ὅμως κινοῦνται κυρίως μέσα στόν χῶρο τῆς φαντασίας. Γιά τά ὄνειρα θά σᾶς μιλήσω λίγο πιό κάτω.

Πρέπει νά σᾶς πῶ ἀκόμη ὅτι οἱ πρωτόπλαστοι, μέχρι ἐκείνη τή στιγμή πού εἶχαν ἀνοίξει διάλογο μέ τόν διάβολο καί πλανήθηκαν, δέν εἶχαν φαντασία· δηλαδή αὐτό πού ἔβλεπαν, αὐτό ἦταν· σ' αὐτούς ὑπῆρχαν μόνο οἱ αἰσθήσεις καί ὁ νοῦς. Ἐρχεται ὅμως ὁ διάβολος καί τούς προτείνει τήν ἰσοθεΐα, λέγοντάς τους *μπορεῖτε νά γίνετε θεοί*. Ἀλλά αὐτό δέν ἦταν κάτι πού φαινόταν· συνεπῶς ἔπρεπε νά τό φανταστεῖ ὁ Ἀδάμ. Καί πῶς τό φαντάστηκε, ἀλήθεια; Σκέφτηκε: Ἄν φάω ἀπό τόν καρπό αὐτόν –ἀκόμα δέν εἶχε φάει– τότε θά γίνω σάν θεός. Ποῦ δούλεψε αὐτή τήν εἰκόνα; Αὐτή τήν εἰκόνα τή δούλεψε μέσα στόν χῶρο τῆς φαντασίας. Ὅμως δέν

ἦταν ἀμέτοχος ὁ νοῦς –γιατί ὁ νοῦς ἔχει τόν λόγο του, εἶναι ὁ ἡγεμών νοῦς– ἀλλά ἡ ἐπεξεργασία ὡς εἰκόνα ἔγινε μέσα στή φαντασία. Συνεπῶς ὁ διάβολος ἔβαλε μέσα στή φαντασία τῶν πρωτοπλάστων, πού ἐκείνη τή στιγμή δημιουργήθηκε, τήν εἰκόνα τῆς ἰσοθεΐας.⁶

Ἄλλά στή φαντασία βλέπουμε καί κάτι ἀκόμη. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος, γιά κάποιον λόγο, δέν ἔχει καιρό γιά νά ἐπεξεργαστεῖ κάτι, τότε βιαστικά μαζεύει τό ὑλικό του, τό ἀποθηκεύει στή φαντασία· ὅταν ὅμως βρεῖ τόν χρόνο, τότε ἐκεῖνο τό ὑλικό τό ξεδιπλώνει καί ἀρχίζει νά τό ἀπολαμβάνει. Νά σᾶς πῶ ἓνα παράδειγμα.

Κατεβαίνω στήν πόλη καί βγαίνω γιά νά ψωνίσω. Ἔχω πολλές ὑποθέσεις, βλέπω πολλά πράγματα, καί πολλά ἀπό αὐτά ἀμαρτωλά, γαργαλιστικά, βρώμικα, ἀνήθικα. Αὐτά οἱ αἰσθήσεις μου τά μαζεύουν. Γιά μιὰ στιγμή, ἐκεῖ πού περπατῶ, βλέπω κάτι· ἀλλά δέν μπορῶ νά μείνω πολύ νά τό ἀπολαύσω· ἀπλῶς τό βλέπω, τό πετάω ἐκεῖ στό ὑποσυνείδητό μου καί προχωρῶ, χάνοντας ἀπό τίς αἰσθήσεις τήν εἰκόνα πού ἔβλεπα. Παρακάτω βλέπω ἄλλη εἰκόνα, παρακάτω τρίτη εἰκόνα. Γιά μιὰ στιγμή τ' αὐτιά μου κάτι ἀκοῦνε, κάτι βρώμικο, ἀνήθικο, ἄσχημο· τό παίρνω καί αὐτό πού ἄκουσαν τ' αὐτιά καί τό πετάω στό ὑποσυνείδητο· ἐγώ ὁ ἄνθρωπος τά πετάω ἐκεῖ, τά ἀποθηκεύω. Ὅταν θά πάω στό σπίτι μου –τόρα ἔχω καιρό, πάω νά ξαπλώσω, νά διαβάσω τήν ἐφημερίδα, ἔχω μιὰ ἄνεση· δέν μέ κυνηγοῦν καί πάλι οἱ δουλειές!– ἀρχίζω νά βγάλω ἀπό τή μνήμη

6. Βλ. ἁγ. Νικοδήμου Ἀγιορείτου, *Συμβουλευτικὸν Ἐγχειρίδιον, Κεφ. Ζ', Περὶ φυλακῆς τῆς Φαντασίας*. Ὅτι ὁ Διάβολος μεταχειρίζεται ὄργανον τῆς πλάνης τὴν Φαντασία, σ. 144.

μου ἐκεῖνα πού ἤδη εἶχα συλλέξει, προβάλλοντάς τα στή φαντασία μου. Καί ἐδῶ μιμοῦμαι τὰ μηρυκαστικά ζῶα.

Ξέρετε ὅτι ὅλα τὰ μηρυκαστικά ζῶα –ἔτσι τὰ ἔκανε ὁ Θεός–, ἐπειδὴ ἔχουν πολλούς ἐχθρούς, παίρνουν γρήγορα-γρήγορα τήν τροφή τους, ἀρπαχτά, χωρίς νά κάνουν τήν τελική μάσηση, μαζεύουν τό χορτάρι, καί ὅταν βρεθοῦν σέ ἓνα ἀσφαλές μέρος, στόν στάβλο ἅς ποῦμε, ἐκεῖ βγάζουν ἀπό τό πρῶτο στομάχι τήν τροφή πού κατάπιαν σχεδόν ἀμάσητη καί ἀρχίζουν μέ τήν ἡσυχία τους νά ἀναχαράζουν, νά μηρυκάζουν ἐκεῖνο τό ὅποιο μάζεψαν ἀπό τό λιβάδι.

Τό ἴδιο κάνω κι ἐγώ ὁ ἄνθρωπος ἐδῶ. Μέ τήν ἡσυχία μου τώρα ἐγώ ἀνακαλῶ στή φαντασία μου ἐκεῖνα πού ἡ μνήμη μου ἀποθήκευσε. Δέν πειράζει πού μπορεῖ νά ἔχω τὰ μάτια μου καί τ' αὐτιά μου κλειστά, δέν ἔχει σημασία· ἀνακαλῶ τώρα ἀπό τή μνήμη μου ὅλα ἐκεῖνα πού ἄκουσα καί εἶδα. Καί ἐπειδὴ ἡ φαντασία ἔχει τήν προσθαφαιρετική ικανότητα, δηλαδή μπορεῖ νά προσθέτει, νά ἀφαιρεῖ καί νά ἀλλοιώνει, τότε ἐδῶ ἀρχίζω νά δημιουργῶ εἰκόνες.

Δίπλα μου ὅμως ἔρχεται ὁ διάβολος, ὁ ὁποῖος ἔχει τρομερά μεγάλη πρόσβαση στή φαντασία, ἔχει μεγάλη συγγένεια μ' αὐτή. Ὁ διάβολος κινεῖται περισσότερο στή φαντασία καί λιγότερο στόν νοῦ ἢ στίς αἰσθήσεις. Καί ἐκεῖ τώρα κάθεται δίπλα μου, κρατάει ἓνα πινέλο, ἓναν χρωστήρα μέ χρώματα πλούσια, καί ἀρχίζει νά ζωγραφίζει ἐκεῖνο πού ἐγώ εἶδα, νά τό φτιάχνει, νά τό καλλιτεχνεῖ καί νά μοῦ τό παρουσιάζει, πολύ πέρα ἀπό ἐκεῖνο πού εἶδα. Εἶδα κάτι; εἶδα ἓναν ὑπαινιγμό;

τώρα στή φαντασία μου τό πράγμα ἀπλώνεται ζωγραφισμένο, πολύχρωμο, ζωντανό, καί ἀρχίζω νά τό ἀπολαμβάνω.

Τί γίνεται ὅμως στή συνέχεια; Ἀπολαμβάνοντας τό ὑλικό τῆς φαντασίας, οἱ αἰσθήσεις καί τά ἔνστικτα ξαναμπαίνουν σέ ἐνέργεια, καί μπορῶ νά δημιουργήσω καταστάσεις δυσάρεστες σ' αὐτό πιά τό σῶμα μου, μέ τή δύναμη τῶν εἰκόνων τῆς φαντασίας. Ἐάν λοιπόν πῆρα κακό ὑλικό, πῆρα βρώμικο ὑλικό, ἀντιλαμβάνεστε τί δύναμη ἔχει ἡ φαντασία καί ποῦ μπορῶ νά φθάσω καί τί μπορῶ νά κάνω, μέ μόνη τή φαντασία μου; Τό ἀναλογίστε.

Ἔτσι λοιπόν ὁ διάβολος ἐκμεταλλεύεται τή φαντασία μας. Καί τά ὄνειρα πού προβάλλονται, ἄλλα μέν εἶναι δικά μας, δηλαδή ἀπό τήν ἴδια τήν ὑπαρξή μας, ἄλλα ὅμως τά προβάλλει ὁ ἴδιος ὁ διάβολος· γι' αὐτό καί ἔχουμε τά λεγόμενα δαιμονικά ὄνειρα.

Ὅπως εἶναι γνωστό, ὁ διάβολος πλάστηκε ὅπως ὅλοι οἱ ἄγγελοι, νοῦς ἀπλός, ἀσχημάτιστος καί ἀφάνταστος, δηλαδή χωρίς φαντασία. Σκέφθηκε τήν ἰσοθεΐα καί κατόπιν τήν ἐπεξεργάσθηκε σ' ἓναν χῶρο πού δημιουργήθηκε τήν ἴδια ἐκείνη στιγμή πού τό σκέφτηκε, δηλαδή στή φαντασία του. Ἔτσι λοιπόν ὁ διάβολος δημιούργησε φαντασία, καί ὁ ἴδιος κινεῖται μέσα σ' ἓναν χῶρο φαντασίας. Ἀπό τότε ὁ διάβολος ἀγάπησε τή φαντασία καί τά σχήματα.

Ξέρετε ὅτι ὁ νοῦς, ἐπειδή εἶναι ἀσχημάτιστος, δέν μπορεῖ νά δεῖ σχήματα. Αὐτά πού σᾶς λέω βέβαια δέν μποροῦμε νά τά καταλάβουμε γιατί εἴμαστε κάτω ἀπό τήν ἐπιρροή τῆς φαντασίας, κάτω ἀπό τήν ἐμπειρία τῆς

φαντασίας. Ὁ νοῦς μας δουλεύει διὰ μέσου τῆς φαντασίας, καὶ δὲν μποροῦμε νὰ τὰ καταλάβουμε αὐτά. Μὴ ξεχνᾶμε δὲ ὅτι εἴμαστε μεταπτωτικοί. Ἔτσι ὁ διάβολος ἀπὸ τότε ἀγαπᾷ τὴ φαντασία καὶ ὅλα τὰ σχήματα, καὶ τρέφεται μάλιστα μέ αὐτά.

Θὰ δοῦμε ὅτι ὅταν θά πάρει τὴν κατάρα ἀπὸ τὸν Θεό, θά τοῦ πεῖ ὁ Θεός: *σέ ὅλη σου τὴ ζωὴ νὰ τρῶς χῶμα*.⁷ Ξέρετε ποιό εἶναι αὐτό τό *χῶμα*; Βέβαια τό λέω ἀπὸ τώρα, δὲν πειράζει, θά τό ξαναποῦμε ἀργότερα ἀναλυτικά· τό *χῶμα* εἶναι ἀκριβῶς αὐτό, παιδιά· εἶναι τὰ σχήματα, εἶναι ὅ,τι κακὸ ὁ ἄνθρωπος ἐργάζεται. Διὰ μέσου αὐτοῦ ὁ διάβολος ἀπολαμβάνει. Ὅταν ἐγὼ κάνω μιά ἁμαρτία, ὁ διάβολος, ἀκοῦστε, ἀπολαμβάνει τὴν ἁμαρτία μου, ἔστω κι ἂν ὁ ἴδιος δὲν ἔχει σῶμα.

Ἐγὼ κάνω μία σαρκική ἁμαρτία, καὶ ὁ διάβολος, πού δὲν ἔχει σάρκα, ἀπολαμβάνει τὴ σαρκική ἁμαρτία μέσω ἐμοῦ! Αὐτά ὅμως ὅλα ἀποτελοῦν τὰ πάθη, τό *χῶμα*, τὴν *ῥύλη*, μέ τὴν κακὴ σημασία ἐδῶ. Καὶ ὅταν λέει ὁ Θεός *σέ ὅλη σου τὴ ζωὴ θά τρῶς χῶμα*, αὐτό ἐννοεῖ, ὅτι θά κινεῖται πάντοτε μέσα στὴν *ῥύλη*, μέσα στὰ σχήματα τῆς *ῥύλης* καὶ μέσα στὰ πάθη. Εἶναι φοβερό! εἶναι ἡ καταδίκη του αὐτή!

Ὁ ἅγιος Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης λέει: «*Τί τὸ ἐν δαίμοσι κακόν; θυμὸς ἄλογος, ἄνους ἐπιθυμία καὶ φαντασία προπετής*»⁸. Αὐτό κρατῆστε το· εἶναι ἓνα χωρίο ἰδιαίτερα πολύτιμο, πού ἐξηγεῖ πολλὰ πράγματα· θά σᾶς τό ἐξηγήσω. Τί κακὸ ὑπάρχει στοὺς δαίμονες; Εἶναι τρία κακά: ὁ *ἄλογος θυμὸς*, ἡ *παράλογη ἐπιθυ-*

7. Βλ. Γέν. 3, 14.

8. *Περὶ θείων ὀνομάτων*, κεφ. δ΄.

μία καί ἡ ἀπερίσκεπτη φαντασία.

Ποιός εἶναι αὐτός ὁ ἄλογος θυμός; Ὁ Θεός ἔβαλε τόν ἔλλογο θυμό μέσα στόν ἄνθρωπο. Δηλαδή, ὅταν προβάλλεται τό κακό, νά λέει ὁ ἄνθρωπος τό ὄχι. Αὐτό εἶναι ἔμφυτο μέσα στόν ἄνθρωπο. Τώρα ἐδῶ ὁ ἔλλογος θυμός γίνεται ἄλογος, χωρίς λογική· θυμώνω σ' ἐκεῖνο πού δέν πρέπει νά θυμώσω· ἀντιδρῶ σ' ἐκεῖνο πού εἶναι ἀγαθό, πού εἶναι καλό. Ὅταν μοῦ δίνεται μία συμβουλή, ὅταν δέχομαι μία ἐντολή, ἐγώ θυμώνω· αὐτός εἶναι ὁ ἄλογος θυμός. Τό πρῶτο λοιπόν στοιχεῖο εἶναι αὐτό. Ἄν θυμώνω ἄλογα, στό σημεῖο αὐτό μοιάζω μέ τόν διάβολο.

Ἀλλά προχωρῶ παρακάτω. Τό δεύτερο κακό στόν διάβολο εἶναι ἡ ἄνους ἐπιθυμία· ἄνους θά πεῖ χωρίς νοῦ, δηλαδή ἄμυαλη, παράλογη ἐπιθυμία.

Ὑπάρχουν παράλογες ἐπιθυμίες; Ὡ, ἀλλοίμονο, ναί!... Καί ὅσο ἀπομακρύνεται ὁ ἄνθρωπος ἀπό τόν Θεό, τόσο οἱ παράλογες ἐπιθυμίες του αὐξάνονται. Τό τσιγάρο, ἄς ποῦμε, εἶναι παράλογη ἐπιθυμία. Παράλογο ἦταν κι ἐκεῖνο πού ἐπιθύμησαν οἱ πρωτόπλαστοι, τό νά δοκιμάσουν τόν ἀπαγορευμένο καρπό, πού δέν ἔπρεπε νά δοκιμάσουν. Γι' αὐτό καί ὁ ἅγιος Ἀνδρέας Κρήτης ὀνομάζει ἐκείνη τήν ἐπιθυμία παράλογον ὄρεξιν,⁹ παράλογη ἐπιθυμία, νά ἐπιθυμεῖ δηλαδή ὁ ἄνθρωπος πράγματα πού δέν εἶναι λογικά.

Σᾶς εἶπα σάν παράδειγμα τό τσιγάρο. Καί δέν εἶναι τό μόνο! Ἀλλά τί ἄλλο νά πῶ;... τί νά πῶ;... Θέλω

---

9. «Τὸν ἐμπρησμόν, ὥσπερ Λῶτ, φεῦγε, ψυχὴ μου, τῆς ἀμαρτίας· φεῦγε Σόδομα καὶ Γόμορρα· φεῦγε φλόγα πάσης παραλόγου ὀρέξεως.» (Μέγας Κανὼν, Ὡδὴ γ')

νά πῶ, θέλω ν' ἀνοίξω τό στόμα μου, θέλω νά βγάλω ἀπό μέσα καί νά πῶ πολλά... ἀλλά εὐλαβοῦμαι τ' αὐτιά σας, σέβομαι τά αὐτιά σας! Ἔ, ὅσοι ξέρετε καί ὅσοι μπορεῖτε νά καταλάβετε, καταλαβαίνετε τί μπορεῖ νά εἶναι οἱ παράλογες ἐπιθυμίες.

Ἐάν λοιπόν ἔχω παράλογες ἐπιθυμίες, αὐτό σημαίνει ὅτι παίρνω καί τό δεύτερο στοιχεῖο τοῦ Σατανᾶ καί τοῦ μοιάζω.

Τρίτο στοιχεῖο εἶναι ἡ προπετής φαντασία. Ποιά εἶναι αὐτή; Εἶναι τό νά φαντάζομαι πράγματα πού ἀληθινά εἶναι προπετῇ, αὐθάδη καί ἀπερίσκεπτα. Προπέτεια δέν εἶναι νά πῶ θά γίνω θεός; Προπέτεια δέν εἶναι νά φαντάζομαι καί νά σκέφτομαι ὅτι δέν ὑπάρχει ὁ Θεός; Προπέτεια δέν εἶναι ὅταν βλέπω τόν ἄλλο καί λέω θά τόν γκρεμίσω αὐτόν γιά νά σταθῶ ἐγώ; Προπέτεια εἶναι. Ὅλα αὐτά εἶναι ὁμοίως δαιμονικά. Καί τό τρίτο λοιπόν στοιχεῖο εἶναι δαιμονικό. Ἄν τό ἔχω –ἢ ἔχω καί τά τρία ἐνδεχομένως– τότε ἐξομοιώνομαι, ὅπως βλέπετε, μέ τόν διάβολο.

Αὐτά σᾶς τά εἶπα λίγο πιό ἀναλυτικά, γιατί ἐγώ, δέν ξέρω, ἐιλικρινά τρομάζω, τί εἶναι ἐκεῖνο πού μέ ἐξομοιώνει μέ τόν διάβολο.

Καί ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Σιναΐτης σημειώνει: «Νόες γάρ ὄντες ποτε καὶ αὐτοὶ καὶ τῆς αὐλίας ἐκείνης καὶ λεπτότητος ἐκπεσόντες, ὑλικὴν τινα παχύτητα ἔκαστος κέκτηται»¹⁰. Μιλάει γιά τούς δαίμονες, ὅτι πῆραν μία παχύτητα ὑλική ὅταν ἔπεσαν. Ἦταν νόες, ἄνθρωποι, ἄγγελοι· ἀλλά ἔχασαν τήν αὐλία ἐκείνη καί λεπτότητα.

10. Φιλοκαλία, κεφ. Πάνν ὠφέλημα ργκ' σ. 56.

Γράφει, επίσης, ὁ ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής γιά τόν ἄνθρωπο ὅτι δέν πλάστηκε ἔχοντας φαντασία. «Οὔτε τῇ σαρκὶ κατ' ἀρχὰς συνεκτίσθη ἡ ἡδονὴ καὶ ἡ ὀδύνη· οὔτε τῇ ψυχῇ ἡ λήθη καὶ ἡ ἄγνοια· οὔτε τῷ νῷ τὸ τυποῦσθαι καὶ μετατυποῦσθαι τοῖς εἶδεσι τῶν γεγονότων. Τούτων γὰρ ἡ παράβασις ἐξῆρε τὴν γένεσιν»¹¹. Οὔτε μαζί μέ τή σάρκα δημιουργήθηκε ἡ ἡδονή καί ἡ ὀδύνη, οὔτε μαζί μέ τήν ψυχὴ ἡ λήθη καί ἡ ἄγνοια, οὔτε μαζί μέ τόν νοῦ τό νά ἐντυπώνονται καί νά μετασχηματίζονται στίς μορφές τους τά γεγονότα, δηλαδή ἡ φαντασία. Ὅλα αὐτά παρουσιάστηκαν μέ τήν παράβαση τῶν πρωτοπλάστων· γιατί μόλις οἱ πρωτόπλαστοι παρέβησαν τό θέλημα τοῦ Θεοῦ, τότε παρουσιάστηκαν αὐτά.

Ὁ Χριστός ἔγινε ἄνθρωπος, εἶναι ὁ νέος Ἀδάμ. Προφανῶς λοιπόν δέν ἔχει τά στοιχεῖα ἐκεῖνα πού εἶχε ἀποκτήσει ὁ Ἀδάμ μέ τήν πώση του –ἐκτός ἀπό τήν φθαρτότητα καί τή θνητότητα, πού πῆρε ὁ νέος Ἀδάμ, ὁ Χριστός, γιά νά μᾶς δώσει τήν ἀφθαρσία καί τήν ἀθανασία, μέ τήν σταυρική Του θυσία καί τήν ἀνάστασή Του. Ὁ νέος Ἀδάμ λοιπόν, ὁ Χριστός, δέν εἶχε φαντασία.¹²

Ἐπάνω σ' αὐτό θά λέγαμε κάτι ἀκόμη.

Σᾶς εἶπα προηγουμένως ὅτι ἡ φαντασία ἔχει τήν ἱκανότητα νά ἀλλοιώνει τό ὕλικό της, νά προσθέτει καί

11. Κεφ. σε', β' ἑκατοντὰς τῶν θεολογικῶν. Βλ. Ἀγ. Νικοδήμου Ἀγιορείτου, Συμβουλευτικὸν Ἐγχειρίδιον, Κεφ. Θ', Περὶ φυλακῆς τῆς Φαντασίας, Ὅτι ὁ Διάβολος μεταχειρίζεται ὄργανον τῆς πλάνης τὴν Φαντασίαν, σ. 144.

12. Συμβουλευτικὸν Ἐγχειρίδιον, Κεφ. Θ', Περὶ φυλακῆς τῆς Φαντασίας, σσ. 144-146.

νά αφαιρεῖ· γι' αὐτό ἔχει πάρα πολύ μεγάλη δύναμη ἢ συγγένεια μέ τήν εἰκόνα, γιατί μέσα της ἔχει εἰκόνα. Συνεπῶς ἡ εἰκόνα πού περιέχεται μέσα στή φαντασία καί εἶναι συγγενής μέ αὐτήν, περικλείει πάρα πολλή δύναμη. Ἡ εἰκόνα, γενικά ἡ εἰκόνα, περικλείει πολλή δύναμη.¹³

Θά σᾶς πῶ ἓνα παράδειγμα, πού ἀναφέρει καί ὁ ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης. Ὅταν βλέπω κάποιον νά τρώει ἓνα λεμόνι μέ τόν χυμό του ὅπως εἶναι, νά τό μασάει, ἀμέσως ἀπό τούς σιελογόνους ἀδένες μου παράγεται σάλιο, καί τό στόμα μου γεμίζει ἀπό σάλιο. Πῶς γίνεται αὐτό; Πῶς γίνεται, ἀφοῦ δέν τρώω ἐγώ τό λεμόνι ἀλλά ὁ ἄλλος; Ναί, ἀλλά ἐγώ εἶδα ἐκεῖνον πού τό ἔτρωγε, σχηματίστηκε ἡ εἰκόνα μέσα στή φαντασία μου πῶς θά ἦμουν ἐγώ ἂν ἔτρωγα τό λεμόνι, κι ἀμέσως μέσα στό στόμα μου δημιουργήθηκε ἀφθονία σάλιου.¹⁴ Ὡς περνᾶμε ἔξω ἀπό ἓνα ψητοπωλεῖο καί μυρίζει κοκορέτσι ἢ ὅ,τι ἄλλο. Ἡ μυρωδιά αὐτή δημιουργεῖ εἰκόνα στή φαντασία, καί ἀμέσως μᾶς διεγείρεται ἡ ὄρεξη· πάλι ἐκκρίνεται σάλιο στό στόμα μας! Αὐτό σημαίνει ὅτι ἡ εἰκόνα ἔχει πολλή δύναμη μέσα στή φαντασία μας.

Ἔτσι, ἔχουμε τή ζωντανή εἰκόνα, ἔχουμε τήν εἰκόνα τήν ἔντυπη, ἔχουμε καί τήν εἰκόνα τήν κινούμενη. Ἡ ζωντανή εἰκόνα εἶναι ὅταν βλέπουμε πράγματα ἔξω στή ζωή μας· ἡ ἔντυπη εἶναι στά βιβλία, τά περιοδικά, πού ἔχουν εἰκόνες· καί ἡ κινούμενη εἰκόνα –νεκρή μέν ἀλλά κινούμενη– εἶναι στόν κινηματογράφο καί στήν

13. Εἶναι γνωστή ἡ φράση *μία εἰκόνα ἀξίζει ὅσο χίλιες λέξεις*.

14. Βλ. *Συμβουλευτικὸν Ἐγχειρίδιον*, σ. 138.

τηλεόραση. Φυσικά, επάνω στην οθόνη δέν είναι τα πρόσωπα αλλά τα είδωλά τους· είτε είναι στην τηλεόραση, όταν αυτά προβάλλονται την ίδια ώρα που έμεις παρακολουθούμε, είτε είναι στον κινηματογράφο, όταν αυτά είναι αποτυπωμένα σε φίλμ· σε κάθε περίπτωση έμεις μπροστά μας έχουμε κινούμενη εικόνα. Καταλαβαίνετε εδώ τί δύναμη μπορεί να ασκήσει αυτή ή εικόνα που εισέρχεται μέσα στη φαντασία μας; Τό φαντάζεστε αυτό;...

Γι' αυτό μεγάλη καταστροφή κάνει, παιδιά, όταν βλέπουμε βρώμικες εικόνες, είτε σε περιοδικά είτε σε έφημερίδες, δηλαδή έντυπες εικόνες, είτε όταν βγαίνουμε περίπατο έξω και βλέπουμε άσχημα πράγματα. Γι' αυτό θά σ'ας έλεγα, και τό δικαιολογῶ, ότι τό νά βγεῖτε νά κάνετε τίς δουλειές σας μέσα στην πόλη είναι θεμιτό· τό νά βγεῖτε ὅμως τήν ὥρα πού βγαίνουν οἱ Λαρισαῖοι γιά νά κάνουν τόν περίπατό τους, στην ὁδό Κούμα, στην πλατεία καί ὅπου ἄλλου, θά σ'ας έλεγα ὄχι, νά μήν τό κάνετε. Τίς ὥρες πού βγαίνουν γιά περίπατο ἐσεῖς μή βγαίνετε· γιατί ἐκεῖνος ὁ περίπατος δέν εἶναι περίπατος· ἐκεῖνος ὁ περίπατος εἶναι νά μέ δοῦν καί νά τούς δῶ, νά τούς δῶ καί νά μέ δοῦν. Ἐκεῖ ὄχι· εἶναι ἐπικίνδυνο πρᾶγμα.

Νά γιατί φωνάζουμε καί σ'ας λέμε ὄχι στην τηλεόραση. Μή μοῦ πεῖτε ότι θά δεῖτε τό παιδικό, θά δεῖτε αὐτό τό ἀνώδυνο. Ἀπό τό ἀνώδυνο θά πᾶτε στό ἐπώδυνο. Σήμερα μένετε στό ἀνώδυνο· ποιός θά σ'ας ἐμποδίσει αὔριο νά πατήσετε τό κουμπί καί νά πᾶτε πύό πέρα, ἢ νά μένετε περισσότερο στην οθόνη σας μπροστά καί νά δεῖτε τό ἐπώδυνο, όταν μάλιστα ὁ ἴδιος ὁ ξεπε-

σμένος εαυτός μας ζητᾷ τὴν ἁμαρτία μὲ ὅποιονδήποτε τρόπο;

Παιδιά, δὲν ὑπάρχει οὔτε ἡλικία ἀσφαλείας· νὰ τὸ ξέρετε. Αὐτὰ δὲν τὰ λέω σ' ἐσᾶς μόνο· καὶ ἐγὼ ἐάν σταθῶ μπροστά σέ μία τηλεόραση, καὶ ἓνας πού εἶναι ἑκατὸ χρονῶν ἂν σταθεῖ μπροστά σέ μία τηλεόραση, καὶ δοῦμε πράγματα πού εἶναι βρώμικα, ὅλοι θὰ πάθουμε ζημιὰ. Προσέξτε το· ὅλοι θὰ πάθουμε ζημιὰ, μηδενὸς ἐξαιρουμένου! Κανείς δὲν μπορεῖ νὰ πεῖ ἐγὼ δὲν θὰ πάθω τίποτα. Καὶ ἂν κάποιος –εἶναι καὶ νέος– ἐπιμένει πὼς δὲν παθαίνει ζημιὰ, εἴτε δὲν γνωρίζει τὴν πραγματικότητα καὶ δὲν ἔχει ἵχνος αὐτογνωσίας εἴτε λέει ψέματα. Γι' αὐτὸ λοιπόν, παιδιά, ἄς προσέξουμε στό σημεῖο αὐτὸ πάρα πολὺ τὴ δύναμη τῆς εἰκόνας.

Ὅπως ξέρετε, ὑπάρχει ἓνα βιβλίο γραμμένο ἀπὸ τοὺς Σιωνιστές, τὰ *Πρωτόκολλα τῶν σοφῶν τῆς Σιῶν*. Ἐκεῖ ὑπάρχει ἓνα *Πρωτόκολλο* πού λέει ὅτι μποροῦν νὰ φθείρουν τὴν ἀνθρωπότητα μὲ τὴν πλησμονή, μὲ τὸ πλῆθος τῶν εἰκόνων.¹⁵

Ξέρετε τί σημαίνει αὐτό; Ἄν εἴχαμε πολὺ χρόνο, θὰ σᾶς ἔλεγα περισσότερα πάνω στό σημεῖο αὐτό. Ὅταν σέ ἓνα βιβλίο βλέπω μερικές εἰκόνες, αὐτές εἶναι

---

15. Θὰ ἀπορροφήσωμεν καὶ θὰ προσαρμόσωμεν πρὸς τὸ συμφέρον μας τὰς τελευταίας ἀναλαμπάς τῆς ἐλευθέρως σκέψεως, τὴν ὁποίαν ἀπὸ μακροῦ χρόνου ἤδη κατηνθύνομεν πρὸς τὰ πράγματα καὶ ιδέας αἵτινες μᾶς χρειάζονται. Τὸ σύστημα τῆς καταπνίξεως τῆς σκέψεως ἐτέθη ἥδη ἐν ἐφαρμογῇ διὰ τῆς μεθόδου ἣτις ἐκλήθη "διδασκαλία δι' εἰκόνων" καὶ ἣτις θὰ μεταβάλλῃ τοὺς χριστιανούς εἰς πειθηγὰ ζῶα μὴ σκεπτόμενα καὶ ἀναμένοντα τὴν δι' εἰκόνων παράστασιν τῶν πραγμάτων διὰ νὰ τὰ ἀντιληφθῶσιν... (*Πρωτόκολλα τῶν Σοφῶν τῆς Σιῶν*, κεφ. ΙC', ἐκδ. Νεκτάριος Παναγόπουλος, Ἀθῆναι 1932, σ. 135)

πολύ χρήσιμες, καθώς αποτελούν μία έσωτερική έποπτεία. Όταν έχω κάποια αντικείμενα νά παρουσιάσω έποπτικά σέ ένα μάθημα, αυτό είναι πολύ σπουδαίο. Όταν προβάλλεται μία ταινία ντοκιμαντέρ πού δείχνει τήν πραγματικότητα, χωρίς ήθοποιούς, καί τήν δοῦν οἱ θεατές, αὐτοί ἀσφαλῶς ὠφελοῦνται πολύ. Όταν ὁμως χρησιμοποιοῦ καθ' ὑπερβολήν τήν εἰκόνα, ὅπως σέ μερικά βιβλία ἢ περιοδικά, πού εἶναι ἐντελῶς εἰκονογραφημένα, μέ ἐλάχιστο κείμενο, ἢ ὅπως στήν τηλεόραση –ὄχι στό ραδιόφωνο–, πού προβάλλει διαρκῶς εἰκόνες, δηλαδή ὑπάρχει μία ὑπερβολή προβολῆς εἰκόνων, τότε ξέρετε τί γίνεται; ὁ νοῦς ἀδρανοποιεῖται.

Ἀντίθετα, ὅταν ὁ νοῦς διαβάξει τά γράμματα ἐνός κειμένου ἀπό ἕνα βιβλίο, θά πρέπει ὁ ἴδιος νά σχηματίσει τίς εἰκόνες. Διαβάζω ἕνα μυθιστόρημα· δέν ἔχει φωτογραφίες καί εἰκόνες μέσα, καθόλου. Ἐγώ τώρα μέ τό μυαλό μου, θέλω δέν θέλω, ἀμέσως θά σχηματίσω εἰκόνες· ὅτι πῆγε αὐτός ἐκεῖ, ἔκανε ἐκεῖνο, ἔκανε τό ἄλλο... περιπέτεια· ἀμέσως φτιάχνω εἰκόνες. Όταν στό βιβλίο ὑπάρχει πλησμονή εἰκόνων, ὁ νοῦς δέν ἔχει πιά τίποτα νά φτιάξει, καί σιγά-σιγά μπαίνει σέ μία ἀδράνεια, συνηθίζει σέ μία ὀκνηρία.

Συμπέρασμα: ἡ πληθώρα τῶν εἰκόνων δημιουργεῖ ὀκνηρία στόν νοῦ. Γι' αὐτό ἀκριβῶς οἱ Σιωνιστές –πού θέλουν νά καταστρέψουν τή σκέψη τῶν ἀνθρώπων, μέ σκοπό νά κατακτήσουν τήν ἀνθρωπότητα, νά βασιλέψουν σ' ὅλη τήν ἀνθρωπότητα– γράφουν ὅτι θά προσφέρουν πλησμονή εἰκόνων! Καί νά φανταστεῖτε ὅτι αὐτά γράφτηκαν πρίν ἀπό ἑκατό χρόνια, ὅταν δέν ὑπῆρχε ἀκόμα ἡ τηλεόραση!

Γι' αυτό γίνεται αληθινή πλύση έγκεφάλου μέ τήν τηλεόραση, σ' όλους τούς λαούς, καί στόν δικό μας τόν λαό, καί τόν κίνδυνο τόν καταλαβαίνετε πάρα πολύ. Μπαίνει ό νοῦς σέ μία άχρηστία. Γι' αυτό, άν ποῦμε σέ έναν νέο διάβασε ένα βιβλίο, δέν μπορεῖ πιά νά σκεφθεῖ, δέν θέλει, κουράζεται, γιατί ό νοῦς του άρχισε νά μπαίνει σέ μιá κατάσταση άχρηστίας καί όκηριás, όπως οἷς εῖπα.

Τί πρέπει νά κάνουμε πάνω σ' αυτό; Νά τί πρέπει νά κάνουμε· δέν πρέπει καί δέν επιτρέπεται ποτέ νά βλέπουμε αίσχρές εἰκόνες.

Θά πρέπει άκόμη, άν πέρασε μία εἰκόνα στή φαντασία μας, άνθρωποι εἴμαστε, νά μή χρονίσει μέσα στή φαντασία μας, νά τήν πετάξουμε γρήγορα. Πώς αυτό; Εάν δέν χρονίσει, καί τήν ἴδια ώρα βάλουμε μία άλλη εἰκόνα, μιá αγαθή εἰκόνα, μιá καλή, τότε ἡ βλαβερή εἰκόνα φεύγει. Σοῦ ἤρθε, γιά παράδειγμα, μία πονηρή σκέψη, πονηρή επιθυμία από μία φανταστική εἰκόνα σαρκική, τότε σκέψου ότι εἶσαι μέ τούς φίλους σου ἢ μέ τίς φίλες σου στήν ἐκκλησία, ότι εἶσαι μαζί μέ τούς γονεῖς σου· άμέσως θά αναστείλεις ἐκεῖνο πού σκέφτηκες καί θά γλυτώσεις.

Πρέπει λοιπόν μέ κάθε τρόπο νά ἐμποδίζουμε τήν εἴσοδο αίσχρῶν εἰκόνων μέσα μας, από έντυπα, όπως εἴπαμε, τηλεοράσεις καί τά λοιπά, καί νά μή φανταζόμαστε, καί άν κάτι μπῆκε στή φαντασία μας, γρήγορα νά τό βγάξουμε χωρίς νά χρονίσει.

Ἐπειδή όμως, θέλουμε δέν θέλουμε, ἔχουμε πιά φαντασία, θά πρέπει αὕτη νά τή χρησιμοποιοῦμε γιά αγαθά πράγματα. Γιά παράδειγμα, στή θεωρία τῶν ὄν-

των· νά βλέπουμε δηλαδή τή δημιουργία, νά τήν ἐξετάζουμε καί νά τή χαιρόμαστε. Μόνο πού ἐκεῖ, γιά νά δεῖ κάποιος σωστά τή δημιουργία, πρέπει νά ἔχει καθαρή καρδιά. Δέν εἶναι ὅμως τῆς ὥρας νά τό ἀναλύσουμε αὐτό τώρα.

Ὅμοιως, μέ τή φαντασία μας νά ἐντρυφοῦμε στήν θεωρία τῆς ἐπίγειας ζωῆς τοῦ Χριστοῦ· πῶς κήρυττε, πῶς ζοῦσε, πῶς κινεῖτο· ὅπως ἀκόμη καί νά φανταζόμαστε θέματα τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Ὅλα αὐτά, ἀναμφισβήτητα, μποροῦμε νά τά φανταζόμαστε.

Θά πρέπει ἀκόμη νά προσέξουμε, ὅπως σᾶς εἶπα, καί τό θέμα τῶν ὀνείρων. Τά ὄνειρα εἶναι πολύ ἐπικίνδυνα. Ἀκόμα καί ὅταν κοιμόμαστε δουλεύει ἡ φαντασία.

Διαβάζουμε στή *Σοφία Σειράχ* ὅτι «ἐνύπνια ἀναπεροῦσιν ἄφρονας»· τά ὄνειρα δίνουν φτερά στούς ἄμυαλους ἀνθρώπους· εἶδα ὅτι θά γίνω πλούσιος... εἶδα ὅτι θά πετύχω τοῦτο ἢ ἐκεῖνο· «ὡς δρασσόμενος σκιᾶς καί διώκων ἄνεμον, οὕτως ὁ ἐπέχων ἐνυπνίοις»· αὐτός πού προσέχει στά ὄνειρα μοιάζει μ' ἐκεῖνον πού κυνηγάει μιά σκιά καί διώκει τόν ἄνεμο· «τοῦτο κατὰ τούτου ὄρασις ἐνυπνίων, κατέναντι προσώπου ὁμοίωμα προσώπου». Ξέρετε τί εἶναι τό ὄνειρο; μία ἐσωτερική ἀνακύκλωση ὅσων προβάλλει ἡ φαντασία. Εἶναι σάν νά σταθῶ σ' ἕναν καθρέφτη καί νά βλέπω τό πρόσωπό μου. Τί θά μοῦ προβάλει ὁ καθρέφτης; Τό πρόσωπό μου. Ἔτσι, ὅταν κοιμᾶμαι, ἡ φαντασία θά μοῦ προβάλει μέ μορφή ὀνείρου ὅσα ὑπάρχουν μέσα μου· βεβαίως καί ἐκεῖνα πού ὑπάρχουν στό ὑποσυνείδητό μου.

Δέν μιλάω ὅμως περί ὀνείρων αὐτήν τή στιγμή γιά

νά εξαντλήσω τό θέμα, παρὰ μόνο σᾶς λέω ὅτι ἡ φαντασία χρησιμοποιεῖται στὸν ὕπνο γιὰ νά μᾶς προκαλέσει ὄνειρα. Γι' αὐτό πάρα πολλές φορές ἐκεῖνα πού εἶδαμε τήν ἡμέρα, τά βλέπουμε καί τό βράδυ στὸν ὕπνο μας, μάλιστα πολλές φορές ἀλλόκοτα καί περίεργα.

Καί συνεχίζει τό κείμενο: «ἐνύπνια μάταιά ἐστι», τά ὄνειρα εἶναι μάταια· «πολλοὺς γὰρ ἐπλάνησαν τὰ ἐνύπνια, καὶ ἐξέπεσον ἐλπίζοντες ἐπ' αὐτοῖς»¹⁶. Πλάνησαν πολλοὺς τά ὄνειρα, καί διαψεύστηκαν ἐκεῖνοι πού ἠλπίζαν σ' αὐτά.

Ἄρα δέν πρέπει νά προσέχουμε στά ὄνειρα.

Θά μοῦ πεῖτε: Καί ἂν κάτι εἶναι ἀπό τόν Θεό;

Ἄς εἶναι ἀπό τόν Θεό· μήν τό πιστέψουμε εὐκολα. Πιθανότατα ὅμως δέν εἶναι· ἀπό τόν διάβολο θά εἶναι. Ὁ Θεός μᾶς εἶπε, μέσω τῆς Ἀγίας Γραφῆς, νά μήν προσέχουμε στά ὄνειρα. Κι ἀφοῦ αὐτό τό εἶπε ὁ Θεός, τελείωσε.¹⁷

Ἐγώ σᾶς δίνω μία συμβουλή· δοκιμᾶστε τη, καί θά τή δεῖτε: Γιὰ μία ἐβδομάδα τό πρωί πού θά ξυπνήσετε, ἀδιαφορήστε γιὰ ἐκεῖνα πού εἶδατε τό βράδυ· ἢ, τουλάχιστον, ἂν καί τά θυμόσαστε, προσπαθήστε νά μή τά δώσετε σημασία. Μόλις ξυπνήσετε, ἂν σηκωθείτε νά κάνετε μερικές δουλειές, χωρὶς νά τά ἀνακαλέσετε στή μνήμη σας, καί σᾶς ρωτήσει κάποιος ὕστερα ἀπό λίγο τί ὄνειρα εἶδατε, δέν θά εἴστε σέ θέση νά πεῖτε σαφῆ πράγματα. Μέσα σέ μία ἐβδομάδα θά ἔχει φύγει αὐτή ἡ ἱκανότητα νά συγκρατεῖτε τά ὄνειρά σας ὅταν ξυπνᾶτε. Δοκιμᾶστε το, καί θά τό δεῖτε. Ποτέ μήν προσέ-

16. Σοφ. Σειράχ 34, 1-7.

17. Βλ. Σοφ. Σειράχ 34, 1-7. Ἐκκλ. 5, 2-6.

χετε τά ὄνειρα, καί λέτε εἶδα αὐτό, καί θά μοῦ συμβεῖ ἐκεῖνο ἢ τό ἄλλο.

Ἄν κάποτε βγαίνει ἀληθινό –γιατί μπορεῖ νά μοῦ πεῖτε ὅτι βγαίνει– βγαίνει ἀληθινό γιατί ὁ Θεός ἐπιτρέπει νά βγεῖ. Νά· μοῦ ἔλεγε μία κυρία πρό ἡμερῶν τό ἐξῆς. Ἐγώ δέν ξέρω νά ρίχνω τό φιλιτζάνι τοῦ καφέ· ἀλλά ὅταν πῶ στούς ἄλλους κάτι, ἔτσι, στήν τύχη, στόν βρόντο –ἀκοῦστε· στόν βρόντο! δέν ξέρει νά κοιτάζει τό φιλιτζάνι τοῦ καφέ– ἔρχονται μετά καί μοῦ λένε ὅτι τούς βγαίνουν ἐκεῖνα πού τούς λέω. Καί ξέρετε γιατί; διότι πιστεύουν σ' αὐτά, καί ὁ Θεός τούς τιμωρεῖ μέ πνεῦμα πλάνης.¹⁸ Ἔτσι καί στά ὄνειρα· ἄν ἀρχίσεις νά τά βλέπεις, νά τά παρατηρεῖς καί νά τά ἐρμηνεύεις, θά σοῦ δώσει ὁ Θεός πνεῦμα πλάνης. Θά ἐπιτρέψει νά ἀποκτήσεις πνεῦμα πλάνης, καί θά σοῦ βγαίνουν. Καί τότε τί θά γίνεται; θά ἀρχίσεις νά πιστεύεις ὅτι τά ὄνειρα εἶναι ἀληθινά. Ἄς προσέξουμε λοιπόν στό θέμα αὐτό.¹⁹

18. Βλ. *Ήσ.* 19, 14. *Ίερ.* 4, 11. *Σοφ.* *Σειράχ* 34, 7. κ.ά.

19. Τήν ὁλοκληρωτική ἀπόρριψη τῶν ὄνείρων συνιστοῦν καί οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης συνιστᾷ τήν ἀποστογή καί ἄρνηση στά ὁράματα, διότι, ὅπως λέει, ἄν τά ὁράματα αὐτά εἶναι ἀπό τόν Θεό, Αὐτός ξέρει καλά πῶς νά μᾶς τό ξεκαθαρίσει, καί δέν θά Τοῦ κακοφανεῖ ἄν δέν τά δεχθοῦμε (*Ἀόρατος Πόλεμος*, ΙΓ', *Περί προσβολῆς τῶν φαντασμάτων καί περὶ τῆς ἰατρείας αὐτῶν*, σσ. 238-239). Ἐπίσης στό *Ἐξομολογητάριό* του συνιστᾷ στόν πνευματικό νά θέτει στόν ἐξομολογούμενο τό ἐρώτημα, ἄν, πέραν τῶν ἄλλων ἁμαρτημάτων, δίνει προσοχή καί στά ὄνειρα. Καί ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Διάλογος γράφει: «Κατά πολλοὺς τρόπους παρουσιάζονται τὰ ὄνειρα· διὰ τοῦτο ἀσφαλέστερον εἶναι νά μὴ δίδωμεν πίστιν εἰς αὐτά, καί ὅτι οὐδὲν ἀπὸ τὰ μέλλοντα γνωρίζουν οἱ δαίμονες, ἔστω καί ἄν προσποι-

Είπαμε λοιπόν σήμερα, παιδιά, ότι η φαντασία είναι μεταπτωτικό φαινόμενο των πρωτοπλάστων. Έχει πολλή δύναμη η φαντασία, και πρέπει πάρα πολύ νά τήν προσέχουμε. Οί πρωτόπλαστοι είδαν τόν καρπό, φαντάστηκαν τήν ἰσοθεΐα, καί ἀπό ἐκεῖ ξέπεσαν. Ἐμεῖς λοιπόν ἄς προσέχουμε· ἄς στήνουμε πάντα τόν νοῦ μας φρουρό ἄγρυπνο, ἐπὶ εἰκοσιτετραώρου βάσεως, γιά νά μήν εἰσέρχεται τίποτε ἀκάθαρτο στή φαντασία μας. Ἔτσι, θά γλυτώσουμε ἀπό τή δύναμή της καί ἀπό τόν φοβερό ἐκεῖνον ζωγράφο, τόν διάβολο, πού διαζωγραφίζει εἰκόνες φοβερές μέσα στή φαντασία. Καί τότε πραγματικά, σιγά-σιγά, ἡ φαντασία μας θά βρεῖ τόν δρόμο της μόνο σέ ἀγαθὰ πράγματα.

Πρῶτα ὁ Θεός, θά συνεχίσουμε.

Κυριακή, 11 Νοεμβρίου 1984

οὔνται ὅτι γνωρίζουν μερικὰ καὶ τὰ προλέγουν δῆθεν ἀπὸ ἰδικῆν των γνῶσιν.» (Εὐεργετινός, τόμος Δ΄, ὑπόθεσις Κ΄). Ὁ δὲ μέγας Βασίλειος αὐτοὺς πού δίνουν σημασία στά ὄνειρα τοὺς ἀποκαλεῖ εἰδωολάτρες, καί προσθέτει μέ κάποια εἰρωνεῖα: «κἂν ἐνύπνιον σε ἐκταράξῃ, πρὸς τὸν ὄνειροσκόπον τρέχεις» (PG 29, 417D).